

BIT IN POJAV¹

ALAIN BADIOU

Vrnimo se k tej skrajno banalni opazki: logika je danes matematična disciplina, ki je v manj kot stoletju dosegla izjemno kompleksnost, ki v ničemer ne zaostaja za kompleksnostjo katerega koli drugega živega področja te znanosti. Obstajajo logični teoremi, zlasti v teoriji modelov, katerih nadvse težavna demonstracija združuje metode s področij, ki so na videz oddaljena od te discipline, iz topologije ali transcendentne algebre, in katerih moč in novost zbujata osuplost.

Toda za filozofa je najbolj osupljivo to, kako malo osuplosti zbuja to stanje stvari. Za Hegla je še povsem samoumevno, da imenuje »Logika« tisto, kar je očitno obsežna filozofska razprava. Prva kategorija te razprave je bit, bit kot bit. Za nameček pa ta razprava vsebuje dolgo razvijanje, ki si prizadeva ugotoviti, da je glede pojma neskončnega matematika zgolj neposredna stopnja njegove prezentacije, ki jo mora odpraviti gibanje spekulativne dialektike. Še za Hegla si samo ta dialektika v celoti zasluži ime »logika«.

Da je matematizacija dokončno zmagala v sporu glede identitete logike, ostaja izziv za filozofijo, ki je zgodovinsko ustvarila njen pojem in razvila njene oblike.

Vprašanje je torej: kaj je z logiko in kaj je z matematiko, da se je lahko usoda ene vpisala v drugo? Posledica tega vpisa je nekakšen zasuk [*torsion*], ki se v samem našem vprašanju postavlja kot vprašanje. Kajti če kakšna disciplina terja, da je vodenje njenega diskurza strogo logično, je to prav matematika. Logika je torej očitno eden od apriornih pogojev matematike. Kako

¹ Prevedeno po: Alain Badiou, »L'être et l'apparaître«, v: *Court traité d'ontologie transitoire*, Pariz: Éditions du Seuil, 1998, str. 179–200. Francoska beseda *apparaître* sicer pomeni »pojavit se«, »prikazati se«, vendar v njej odmeva tudi *apparence*, »videz«, »zunanja podoba« oziroma kar »zunanjest«. Izgovorjava sicer napotuje še na besedo *être*, »bit«. [op. S.T.]

je potem mogoče, da je ta pogoj tako rekoč vključen v tisto, kar pogojuje, tako da je poslej le še regionalna razporeditev [*disposition*]?

Nedvomno je treba vztrajati, da ima posredovanje med logiko kot filozofskim predpisom in logiko kot matematično disciplino svojo oporo v tistem, kar zdaj ponavadi imenujejo *formalni* značaj logike. Znano je, da Kant v predgovoru k drugi izdaji *Kritike čistega uma* na podlagi tega značaja zatrdi, da je logika od »najstarejših časov«,² kot pravi, na zanesljivi poti znano. Ker logika »natančno pokaže in strogo dokaže formalna pravila vsakega mišljenja«,³ ji vse od Aristotela ni bilo treba, trdi Kant, narediti niti koraka nazaj niti koraka naprej. Njen uspeh je v celoti povezan s tem, da abstrahira vsak objekt in potemtakem ne upošteva velike delitve med transcendentalnim in empiričnim.

Lahko bi torej rekli, in menim, da je to danes najbolj razširjeno pričanje: iz tega, da je logika formalna in se ne navezuje na nobeno figuro empirične danosti objektov, izhaja, da je njena usoda matematična, in sicer natanko zato, ker je sama matematika formalna teoretska dejavnost; v tem smislu kot na primer Carnap razlikuje formalne znanosti, namreč logiko in matematiko, in empirične znanosti, katerih paradigma je fizika.

Toda takoj bomo pripomnili, da to ne more biti Kantova rešitev, saj je Kant vseskozi zvest ontološkemu zoru, katerih namen smo poudarili. Kajti zanj matematika, ki terja formo časovnega zora v genezi aritmetičnih objektov in formo prostorskega zora v genezi geometričnih objektov, nikakor ne more biti formalna disciplina. Prav zato so logične sodbe analitične, matematične sodbe pa sintetične, tudi tiste najenostavnejše. Pripomnili bomo tudi, da atribut nespremenljivosti logike vse od njene aristotelovske utemeljitve naprej – atribut, ki ga Kant naveže na njen formalni značaj – zakriva dvojno zmoto, in sicer tako glede zgodovine kot glede napovedi. Zgodovinsko zmoto zato, ker Kant sploh ne upošteva kompleksnosti zgodovine logike, ki vse od Grkov izključuje vsako predpostavko njene enotnosti in nespremenljivosti, ki ji jo pripisuje Kant. Kant v celoti izbriše temeljno orientacijsko razliko med Aristotelovo predikatno logiko in stoiško stavčno logiko, razliko, iz katere je Claude Imbert, ravno pred kratkim, potegnila pomembne posledice.⁴ Zmota glede napovedi, saj je jasno, da je logika potem, ko je bila izpeljana njena matematizacija, ravno ni nehala napredovati z velikanskimi koraki, zato tudi je eden največjih miselnih naporov našega stoletja.

Sicer pa je nadvse nenavadno, da je Kantova teza, katere namen je hkrati

² I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft, Werksausgabe*, zv. III, Frankfurt/M 1974, BVI-II.

³ *Ibid.*, BIX.

⁴ C. Imbert, *Pour une histoire de la logique. Un héritage platonicien*, PUF, Pariz 2000.

poudariti odlike logike in njeno omejevanje na gole obče forme katerega koli mišljenja, popolnoma enaka kot Heideggerjeva, čeprav je namen slednjega čisto drugačen, namreč pokazati pozabo biti, pri čemer je formalna avtonomija logike eden pglavitnih učinkov te pozabe. Vemo, da je za Heideggerja logika, ki je produkt razlikovanja med *physis* in *logos*, potencialno nihilistična samostojnost *logosa*, iz katerega se je bit umaknila. A kaj nam Heidegger, zato da bi prišel do zgodovinske določitve logike, pove o njenih očitnih značilnostih? Preprosto to, da je logika »teorija form tistega, kar je mišljeno«, iz česar sklepa, natanko tako kot Kant, da »od nekdanj uči isto«. Zdi se, da sta formalizem in nespremenljivost povezana in hkrati ustrezata tistemu videnju logike, ki slednjo omeji bodisi – za Kanta – na tisto, kar je tostran delitve na empirično in transcendentalno, bodisi – za Heideggerja – na tehnično izražanje nihilistične preiskave bivajočega v celoti.

Pravzaprav je težko sprejeti kot nevprašljivo, da je matematizacija logike posledica njenega formalnega značaja. Ta teza bodisi trči ob to, da je matematizacija dala logiki močan zagon, ki nasprotuje nespremenljivosti, ki ji ga na videz vsiljuje njen formalni značaj, bodisi predpostavlja, da je sama matematika čisto formalna, kar pa za nazaj zahteva, da se vprašamo, kaj jo razlikuje od logike. Toda v našem stoletju je logicistični projekt, ki hoče matematiko dejansko reducirati na logiko, vse od Fregejevega temeljnega dela, spodletel, ko je trčil ob paradokse in zašel v slepe ulice. Tako da sama logika, četudi popolnoma matematizirana, očitno predpisuje, da nanjo nikakor ni mogoče zvesti celotne matematike.

Spet smo torej pri našem vprašanju kot vprašanju. Kaj za mišljenje pomeni, da je logiko danes mogoče določiti kot matematično logiko? Ta uveljavljena sintagma bi nas morala osupniti. Vprašati moramo: kaj je torej logika in kaj matematika, da je mogoče in celo nujno govoriti o matematični logiki? Po mojem prepričanju, ki ga je bralec videl na delu vse od začetka te razprave, odgovora na to vprašanje ni mogoče oblikovati, ne da bi prečkali tretji člen, ki je prisoten od vsega začetka, a čigar odsotnost je napovedana s samo sintagmo »matematična logika«. Ta tretji člen je »ontologija«, znanost o biti kot biti.

Vsekakor pa prav ta tretji člen dovoljuje Aristotelu, utemeljitelju tistega, kar Kant in Heidegger razumeta z besedo »logika«, preiskavo formalne nujnosti prvih načel vsakega diskurza, ki si prizadeva za konsistenco. Da mišljenje biti, biti kot biti, terja določitev aksiomov mišljenja nasploh, je osrednja Aristotelova teza v *Metafiziki*, knjiga Γ. Kot pravi, navajam lep prevod, ki sta ga komentirala Barbara Cassin in Michel Nancy: »Tistemu, ki razvija teorijo

prvega bistva, bo pripadalo tudi raziskovanje teh aksiomov.«⁵ Zato izhodiščno napoved, po kateri obstaja znanost o bivajočem kot bivajočem, prečka in ne toliko realizira, dolg proces legitimiranja najprej načela neprotislovnosti (»Nemogoče je, da bi isto hkrati pripadalo in ne pripadalo istemu in glede na isto«⁶); in nato načela izključitve tretjega (»Nujno je, da pri enem subjektu bodisi potrdimo bodisi zanikamo en predikat, kakršenkoli že je«)⁷. Ni dvoma, da imata ti dve načeli danes status logičnih zakonov, tako da sprejetje ali zavrnitev drugega, izključitve tretjega, razlikuje dve temeljni orientaciji sodobne logike, klasično, ki potrjuje sklepanje z *reductio ad absurdum*, in intuicionistično, ki priznava samo konstruktivne dokaze. Gotovo je torej, da Aristotel za nas določi logiko kot obveznega posrednika ontologije. Od tistega, ki razglša obstoj znanosti o biti kot biti, bo mogoče terjati, da utemelji formalne aksiome vsakega prenosljivega diskurza. Recimo, da za Aristotela ontologija predpisuje logiko.

Toda zakaj jo predpisuje? Da bi to razumeli, je treba preiskati tisto, kar je poleg priznanja obstoja ontologije druga Aristotelova izjava, tista, ki v njegovih očeh povzema težavo znanosti o bivajočem kot bivajočem. Da se namreč bivajoče izreka v več smislih, ampak tudi *προς εν*, v smeri enega ali proti enemu ali v možnem zajetju enega. Teza se glasi, da se ontologija ni zmožna utemeljiti v skladu z neposrednim enoznačnim zajetjem predpostavljenga objekta. Bivajoče kot takšno se ne izpostavi mišljenju v obliki enega smisla, temveč v večznačnosti smisla. Ontologijo je torej treba dojeti, ne kot znanost o nekem objektu, ki je dan ali izkušen v njegovi očitni enotnosti, temveč kot konstrukcijo enotnosti, od katere nam je dana samo smer, *προς εν*, proti enemu. Sama ta smer pa je toliko bolj negotova, kolikor je njeno izhodišče ireduktibilna večznačnost. Iz tega izhaja, da ohranjanje smeri, konstruiranje enotnega cilja znanosti o biti, predpostavlja, da določimo minimalne pogoje enoznačnosti, ne objekta, temveč diskurza. Na katerih univerzalnih in enoznačnih načelih temelji konsistentni diskurz? Soglasje o tej točki je nujno že zato, da uberemo smer enega, da poskušamo reducirati izvorno večznačnost biti. Logika se umešča natanko v presledek med večznačnostjo biti in konstruktibilno enoznačnostjo, na katero napotuje ta večznačnost. Prav na to je

⁵ V slovenskem prevodu: »[tako da, ker je očitno, da so prisotni v vseh stvareh, kolikor so bivajoče...], pripada tistemu, ki sprevideva bivajoče, kolikor je bivajoče, tudi pazljivo zrenje teh aksiomov.« Aristotel *Metafizika*, 1005a28–29, Založba ZRC Ljubljana 1999 (prev. V. Kalan.)

⁶ V slovenskem prevodu: »So pa nekateri ki tako sami trdijo, da je mogoče, da eno in isto je in ni, kakor tudi, da je tako mogoče misliti.« *Ibid.*, 1006a1–2.

⁷ V slovenskem prevodu: »Vendar pa prav tako ni mogoče, da bi bilo nekaj na sredi med izjavama v protislovju, temveč je nujno, da karkoli, vendar nekaj enega, izrečemo ali odrečemo z ozirom na nekaj enega.« *Ibid.*, 1011b 23–25.

treba reducirati njen formalni značaj. Metaforično bomo rekli, da se logika umešča v praznino, ki za mišljenje loči večznačnost od enoznačnosti, kolikor gre za vprašanje bivajočega kot bivajočega. Aristotel to praznino označi s predlogom *pros*, ki za ontološki diskurz nakazuje smer, v kateri lahko ta diskurz konstruktivno prekorači praznino med večznačnostjo in enoznačnostjo.

Končno, kolikor ontologija priznava kot izhodišče večznačnost smisla, predpisuje logiko kot prikaz ali razlago formalnih zakonov konsistentnega diskurza ali kot raziskavo aksiomov poljubnega mišljenja.

Takoj pripomnimo, da za Aristotela izbira večznačnosti kot neposredne določitve bivajočega, zajetega v njegovi biti, izključuje vsako ontološko pretenzijo matematike. Kajti matematika ima dve značilnosti, ki ju Aristotel izrecno priznava, zlasti v knjigah B in M *Metafizike*. Na eni strani je matematika zavezana enoznačnosti, kar za Aristotela pomeni tudi, da so matematične stvari, μαθηματικά, večne, nespremenljive, negibne. Toda cena, če smemo tako reči, za to enoznačnost je, da je bit matematičnih stvari, kot smo pokazali drugje,⁸ samo psevdo-bit, fikcija. Matematika ne more omogočiti nikakršnega dostopa do določenosti bivajočega kot bivajočega. Ker je vezana na čisto logiko, je matematika fikcijska konstrukcija [*fictionnement*] večnosti, katerega dokončna usoda, tako kot pri vsaki fikciji, ni ontološka, temveč estetska. Tako iz tega, da ontologija korenini v večznačnosti, neposredno izhaja, da je logika predpisana kot formalna znanost o načelih konsistentnega diskurza in da je matematična enoznačnost le stroga estetika. Takšen je aristotelovski voz ontologije, logike in matematike.

Obstaja več načinov razpustitve tega vozla, ampak vsi so v določenih pogledih platonistični. Kajti vsi ti načini s postuliranjem, da mora biti mogoče, da bit izrekamo v enem samem smislu, obnovijo matematično enoznačnost kot – vsaj provizorično – paradigmo ontologije. Ko gre za matematiko, vsi ti načini obnovijo zlasti pertinentnost kategorije resnice, ki je nujno posrednica med dejanjem mišljenja in dejanjem biti. Ta obnova teme matematične resnice se zoperstavlja Aristotelovemu relativističnemu in estetskemu prepričanju, za katerega zanikanje ontološkosti [*désontologisation*] matematike postavi lepo na mesto resničnega.

Lahko bi rekli: kdor misli, da matematika sodi v red stroge fikcije, na primer jezikovne fikcije, jo spreminja v aristotelovsko estetiko čistega mišljenja. Kdor pa misli, da se matematika dotika biti, je platonist. Zato je bilo nasprotje Platon/Aristotel tudi eden velikih motivov pričujoče knjige.

Vidimo, da v teh dveh opcijah mesto logike ne more biti isto. Kaj je za

⁸ Cf. »L'orientation aristotélicienne et la logique« v *Court traité d'ontologie transitoire*, Seuil, Pariz 1998.

aristotelovca moč logike, torej tudi njena moč glede na matematiko? Logika – ki je čisto formalna in absolutno univerzalna, ne predpostavlja nobene ontološke določenosti, vezana je na konsistenco diskurza nasploh – je obvezna norma prehoda od večznačnosti biti k enotnosti, na katero napotuje [*fait signe*] večznačnost. Toda za platonista so te značilnosti šibkost. Kajti zanj matematika misli idealnosti, ki jim ni mogoče odreči statusa biti, medtem ko čista logika ostaja prazna. Zato da bi bilo mogoče logiko povzdigiti, bi morala doseči stopnjo matematizacije, da bi lahko delila z matematiko tisto ontološko dostojanstvo, ki ga platonist priznava μαθηματικά. Za aristotelovca pa čisto formalna dimenzija logike slednjo ravno varuje pred tem, da bi bila žrtev estetskega privida μαθηματικά, teh neobstoječih kvazi-objektov. Načelni, jezikovni in neobjektivni značaj logike pojasni njen diskurzivni interes za samo ontologijo.

Recimo, da je platonistično vozlišče ontološko promoviranje matematike, ki razvrednoti logiko, medtem ko je aristotelovsko vozlišče ontološko predpisovanje logike, ki razvrednoti matematiko.

Lahko bi torej rekli, da sam zagovarjam stališče, če uporabim Robespierrov slog, ko je stigmatiziral frakcije, ki je hkrati ultra-platonistično in citra-platonistično.

Ultra-platonistično je, kolikor s tem, da priženem do skrajnosti priznavanje ontološkega dostojanstva matematike, še enkrat zatrdim, da ontologija ni nič drugega kot sama matematika. Tisto, kar je mogoče racionalno izreči o biti kot biti, o biti brez vsake druge kvalitete ali predikata, razen golega dejstva, da se izpostavlja mišljenju, je izrečeno oziroma, raje, je zapisano kot čista matematika. In dejanska zgodovina ontologije sovpada natanko z zgodovino matematike.

Toda naše stališče bo hkrati tudi citra-platonistično, ker ne bomo izhajali iz razvrednotenja logike. Dejansko bomo videli, da lahko s predpostavko radikalne identičnosti ontologije in matematike logiko opredelimo drugače kot formalno disciplino, ki regulira rabo konsistentnega diskurza. Logiko lahko iztrgamo njenemu gramatikalnemu statusu, jo ločimo od tistega, čemu danes pravimo »jezikovni obrat« sodobne filozofije.

Treba je povedati, da je ta obrat po svojem bistvu antiplatonističen. Sokratova maksima v *Kratilu* je, da mi drugi, filozofi, izhajamo iz stvari in ne iz besed. Sicer pa bi to lahko povedali tudi takole: izhajamo iz matematike in ne iz formalne logike. Naj ne vstopi nihče, če ni geometer. Odvrniti se od jezikovnega obrata, ki navsezadnje zagotavlja samo tiranijo anglosaške filozofije navadne govornice, pomeni predpostaviti, da gre v matematičnem mišljenju ali v matematiki kot mišljenju za realno in ne za besede.

Dolgo časa sem bil prepričan, da ta prevzem platonizma implicira raz-

vrednotenje formalne logike kot kraljevske poti dostopa do racionalnih jezikov. S čimer pa sem, kako značilno francosko, gojil dvom, ki je v očeh Poincaréja ali Brunschvicga zadeval tisto, kar sta imenovala logistika. Samo za ceno dolgotrajnega suhoparnega dela na najnovejših formulacijah logike in v zajetju njihovih matematičnih korelatov, delo, ki je komaj dovršeno in od katerega sem doslej podal samo očrt ali program, sem prišel do spoznanja: če logiko pojasnimo s tem, da je matematika znanost o biti kot biti, in če je ne uporabljamo kot sintaktično normo, temveč kot imanentno značilnost možnih univerzumov, jo končno postavimo nazaj pod ontološko preskripcijo in ne pod jezikovno. Ta preskripcija se nedvomno ponovno naveže na aristotelovsko gesto, toda s čisto drugim namenom.

Tako lahko povrnemo vso pravico – pravico, ki jo povrne sama bit, če smem tako reči – skrivnostni sintagmi, o kateri smo govorili: »matematična logika«. Ta sintagma se bo v razviti obliki morala glasiti: pluralnost logik, ki jih vzpostavi ontološka odločitev.

Da se ontologija zgodovinsko dovrši kot matematika, je izhodiščni motiv moje knjige *Bit in dogodek*. Tukaj nimam niti namena niti možnosti, da bi povzel argumentacijo tega motiva, katerega pogloblitve maksime sem sicer utrdil na začetku pričujoče knjige.⁹

Glede vprašanja logike je za nas pomembna izpeljana teza oziroma teorem, ki ga lahko deduciramo iz temeljnih aksiomov teorije množic, torej iz načel ontologije množstva. Ta teorem je ponavadi formuliran takole: množica vseh množic ne obstaja. Ta neobstoj pomeni: mišljenje ni zmožno podpirati predpostavke, da je neko množstvo, torej neko bivajoče, zbir vseh misljivih bivajočih, ne da bi se zrušilo. Ta temeljni teorem, če ga navežemo na kategorijo totalnosti, označuje neobstoj biti kot celote [*le tout de l'être*]. V določenih ozirih in glede na prestavitev fizike v metafiziko ta teorem razreši prvo antinomijo čistega uma v prid antiteze: »Svet nima niti začetka v času, niti meje v prostoru, temveč je neskončen tako v času kot v prostoru.«¹⁰ Seveda tukaj ne gre niti za čas niti za prostor in celo za neskončno ne, ki je, kot smo povedali in ponovili, le preprosta aktualna, torej neproblematična določitev bivajočega nasploh. Zatrđimo raje: mišljenje ni zmožno zapopasti kot bivajoče množstvo, ki bi bilo sestavljeno iz vseh bivajočih. Mišljenju spodleti natanko na točki tistega, kar Heidegger poimenuje »bivajoče v celoti«. Dejstvo, da je ta izjava teorem – ob predpostavki, da ontologija je matematika – in da je torej lastnosti bivajočega kot bivajočega mogoče demonstrirati, pa pomeni, da jo je treba razumeti v strogem pomenu: *bistvena lastnost bivajočega kot bivajočega*

⁹ Cf. zlasti »La question de l'être aujourd'hui,« »La mathématique est une pensée« in »Platonisme et ontologie mathématique«.

¹⁰ I. Kant, *KrV*, A 427/B455.

je, da ne more obstajati vse bivajočih [un tout des étants], *kolikor jih mislimo samo na podlagi njihove bivajočnosti.*

Ključna posledica te lastnosti je, da je vsaka ontološka raziskava nepreklicno *lokalna*. Dejansko ne more obstajati demonstracija ali zor, ki temelji na biti kot celoti bivajočih, ali celo na biti kot občem mestu, kjer se razmeščajo bivajoča. Ta nemoč ni samo dejanska nedostopnost ali meja, ki bi presegala zmožnosti uma. Nasprotno, sam um je tisti, ki določa nemožnost vsega kot notranje lastnosti množstvene bivajočnosti bivajočega [*l'étantité-multiple de l'étant*].

Preprosteje povedano: miselna določitev tega, kar je mogoče racionalno izreči o bivajočem kot bivajočem in torej o čistem množtvu, vselej jemlje kot mesto te določitve, ne vsega biti, temveč neko posebno bivajoče, tudi če bi bilo merilo tega bivajočega neskončnost neskončnosti [*l'infini d'infinis*].

Bit se mišljenju izpostavlja samo kot lokalno prizorišče [*site*] njenega netotalizabilnega razvitja. Toda ta lokalizacija prizorišča ontološkega mišljenja, ki ga v *Biti in dogodku* imenujem situacija, zadeva bit, kolikor le-ta kot čisto množstvo ne vsebuje ničesar – v svoji biti –, kar bi upravičilo meje prizorišča, kjer se izpostavlja. Bivajoče kot bivajoče je množstvo, čisto množstvo, množstvo brez-enega ali množstvo množtev. To določitev deli z *vsemi drugimi bivajočimi*. Toda »vsa druga bivajoča« – to ne obstaja, to nima biti. Iz tega izhaja, da je ta določitev, kolikor je dana, samo v prizorišču ali v situaciji, ki je sama, mišljena glede na svojo bit kot bit, bivajoče-mnoštvo. Ta situacija ni situacija ontološke občosti bivajočega, ki bi bila neobstoječe vse bivajočih, ki jim je skupna določitev njihove biti kot čistega množstva. Bivajoče lahko uveljavi svojo bivajočnost samo v prizorišču, katerega lokalnega značaja ni mogoče izpeljati iz te bivajočnosti kot takšne.

Tisto, kar je od bivajočega vezano na prisilo lokalne ali umeščene ekspozicije njegove biti-mnoštva, bomo imenovali pojav [*apparaître*] tega bivajočega. Vidimo, da je v biti bivajočega, da se pojavlja, kolikor namreč vse biti ne obstaja. Vsaka bit je tu-bit: to je bistvo pojava. Pojav je prizorišče, tu bivajočega-mnoštva, mišljenega v njegovi biti. Pojav ni tukaj v ničemer odvisen od prostora, časa ali splošneje, od kakršnega koli transcendentalnega polja. Ni odvisen od nobenega subjekta, katerega konstitucijo bi predpostavili. Bivajoče-mnoštvo se ne pojavlja *za* subjekt. Za bivajoče je vse prej bistveno, da se pojavlja, kolikor ga ni mogoče umestiti glede na vse; svojo biti-mnoštvo mora uveljaviti glede na neko ne-vse, se pravi glede na *neko drugo posebno bivajoče*, ki določa bit tega tu tu-biti. Pojav je notranja določitev biti. Toda takoj vidimo, da pojav kot tak poveže ali ponovno poveže neko bivajoče z njegovim prizoriščem, saj lokalizacija bivajočega, ki je njegov pojav, impli-

cira neko drugo posebno bivajoče, njegovo prizorišče ali njegovo situacijo. Bistvo pojava je relacija.

Toda bivajoče kot bivajoče je absolutno razvezano. To je temeljna značilnost čistega mnoštva, mišljenega v okviru teorije množic. Ničesar drugega ni, razen mnogoterosti. Nobena med njimi ni sama na sebi vezana na drugo. V teoriji množic je treba tudi funkcije misliti kot čiste mnogoterosti, zaradi česar jih istovetimo z njihovim grafom. Bivajočnost bivajočega ne predpostavlja nič drugega kot svojo imanentno sestavo, se pravi, da je mnoštvo množtev. Kar izključuje, da bi strogo vzeto obstajala bit relacije. Bit, mišljena kot takšna, čisto generično, je odtegnjena vsaki vezi.

Pa vendar, kolikor je biti notranje, da se pojavlja in da je torej posebno bivajoče, je to mogoče samo tako, da si dodeli izvorno vez z bivajočim, ki ga umešča. Pojav, in ne bit kot takšna, nalaga ontološki razvezi svet relacije.

Tako lahko pojasnimo nekakšno empirično razvidnost, ki vsebuje – zaradi kombinacije ultra-platonizma in citra-platonizma – določeno obliko sprevrnitve platonizma *tout court*. Platonizem naj bi trdil, da je videz [*appearance*] večznačen, gibljiv, izmuzljiv, nemisljiv in da je idealnost, vključno z matematiko, stabilna, enoznačna, izpostavljena mišljenju. Toda mi, moderni, lahko zagovarjamo nasprotno razvidnost. Neposredni svet, svet videzov [*apparences*] je tisti, ki se vselej daje kot trden, povezan in konsistenten. To je svet relacije in povezanosti, kjer imamo naše orientacijske točke in navade, svet, kjer je skratka bit ujeta v tu-bit. Bit na sebi, mišljena kot matematičnost čistega mnoštva ali celo kot fizika kvantov, pa je vse prej anarhična, nevtralna, nekonsistentna, razvezana, indiferentna do tistega, kar pomeni, pri čemer nima nobenega razmerja s tistim, kar ni ona.

Seveda je že Kant vzel za izhodišče, da je fenomenalni svet vselej povezan in konsistenten. Vprašanje, ki nam ga postavlja ta svet, je že zanj sprevrnitev Platona. Kajti problem ni nekonsistenca reprezentacije, temveč vse prej njena povezanost. Treba je pojasniti prav dejstvo, da pojav tvori svet, ki je vselej povezan in znova povezan. Ni dvoma, da *Kritika čistega uma* obravnava logiko pojava.

Pa vendar, Kant iz pogojev te logike pojava sklepa, da ostaja bit na sebi za nas nespoznavna, in posledično postavi nemožnost vsake racionalne ontologije. Za Kanta, in to vozlišče ni niti aristotelovsko niti platonistično, logika pojava razvrednoti ontologijo.

Za nas, nasprotno, ontologija obstaja kot znanost, bit na sebi pa v matematiki doseže transparentnost misljlivega. Toda ta transparentnost dodeli biti samo racionalnost brez smisla čistega mnoštva. Bit kot bit je zajeta v neskončni nalogi njenega spoznanja, ki je zgodovinskost matematike. Tako da lahko rečemo: pojav kot takšen nalaga, da obstaja logika, ker prav on fiksira

tu tu-bitu kot relacijo. Ontološka podlaga pa je zgolj tendenčna nekonsistentnost čiste mnogoterosti, kakor je mišljena v matematiki.

S tem pa se razjasni naš izhodiščni problem. Recimo, da je prav logika znanost o pojavu *kot notranji dimenziji biti*. Matematika je znanost o biti kot biti. Kolikor je pojav, se pravi relacija, prisila, ki zadeva bit, mora biti sama znanost o pojavu sestavni del znanosti o biti, torej matematike. Logika mora biti matematična logika. Toda kolikor matematika zapopade bit v skladu z njeno bitjo tostran njenega pojava in torej v njeni temeljni razvezi, matematike nikakor ne smemo pomešati z logiko.

Rekli bomo torej, da je logika znotraj matematike gibanje mišljenja, s katerim je utemeljena bit pojava, se pravi tisto, kar zadeva bit, kolikor je tu-bit.

Pojav ni nič drugega kot logika situacije, ki je v svoji biti vselej *ta* situacija. In logika kot znanost obnovi logiko pojava kot teorijo situacijske povezanosti nasploh. Zato ni formalna znanost o diskurzu, temveč znanost o možnih univerzumih, mišljenih glede na povezanost pojava, ki je sam notranja določitev razveze bivajočega kot bivajočega.

Tu smo se zelo približali Leibnizu. Logika je tisto, kar velja za vsak možni univerzum, načelo povezanosti, ki ga je mogoče terjati za vsako obstoječe, kakor hitro se pojavi. Toda hkrati smo se oddaljili od Leibniza. Kajti tistega, kar je, mišljenega v svoji biti, ne ureja nobena harmonija ali načelo razloga, temveč se, nasprotno, razprši v nekonsistentno množstvo brez razloga.

Treba se je torej vprašati, kje in kako je mogoče, izhajajoč iz matematike, pojasni ta matematični status logike: kot matematične teorije možnih univerzumov ali kot obče teorije povezanosti tu-bitu, ali še, kot teorije relacijske konsistence pojava.

V tem pogledu se ne moremo zadovoljiti s formalizacijo logike, kot je bila izpeljana, začenši z Boolom in Fregejem tja do sofisticiranih Gödlovih, Tarskijevih ali Kleenovih razvijanj. Čeprav je ta formalizacija občudovanja vredna, ni nič manj preprosto nadaljevanje izhodiščnih Aristotelovih in stoiških konstrukcij, pri čemer prvemu ustrezata predikatni račun in teorija dokaza, drugim pa stavčni račun in modalna logika. Kakor Grki tudi ta logični formalizem izhaja iz predpostavke, da je logika konstrukcija formalnih jezikov; samo še utrdi idejo, da je logika zgolj trdno jedro posplošene racionalne gramatike. Vpisuje se v jezikovni obrat filozofije. Verjame, da lahko shaja brez ontološke preskripcije in ne pozna organske identitete logike in pojava ali tu-bitu. Njegov matematični videz je izpeljan in zunanji, saj je zgolj računsko učrkovljenje, naključna enoznačnost. V celoti povedano, matematizacija v tej figuri logike ni nič drugega kot formalizacija. Toda bistvo matematike nikakor ni formalizacija. Matematika je mišljenje, mišljenje biti kot biti. Nje-

na formalna transparentnost izhaja neposredno iz tega, da je bit absolutno enoznačna. Matematična pisava je zapis, vpis te enoznačnosti.

Da bi logika lahko bila matematična v polnem pomenu besede, sta potrebna dva pogoja, ki ju preprosta teorija formalnih jezikov še zdaleč ne poveže.

Prvi pogoj: logika mora vznikniti znotraj samega matematičnega gibanja, in ne kot volja od zunaj postaviti matematični aktivnosti jezikovni okvir. Tudi ontološka teorija množic pri Cantorju ne izhaja iz splošnega in zunanega smotra, temveč iz notranjih problemov topologije in klasifikacije realnih števil. Kar zadeva matematičnost logike, je lahko pojasnjena samo, če gesta, ki jo utemelji in razloči, v dejanskem gibanju ponovi temeljni motiv, ki nas zaposluje: da je pojav notranja dimenzija biti; in da je torej logika, ki je znanost o pojavu, sama imenovana in poklicana znotraj znanosti o biti in torej znotraj matematike.

Drugi pogoj: logika naj ne bo pripeta na gramatikalno in jezikovno analizo. Njeno prvo vprašanje naj ne bo vprašanje propozicij, sodb ali predikatov. Logika naj bo najprej matematično mišljenje o tem, kaj je univerzum relacij; ali o tem, kaj je možna situacija biti, mišljene v njeni relacijski povezanosti; ali še o tem, kaj je tu-bit, skupno bistvo neizogibne lokalizacije biti.

Tako se pokaže, da se sodobna teorija logike, katere posebnost nam je zdaj že bolj jasna, ravna po teh dveh pogojih in prelomi z jezikovnim, formalističnim in aksiomatskim protokolom, v katerega naj bi bila zaprta celotna moderna logika. Ta teorija je, če še enkrat ponovimo, teorija kategorij, katere rezultat je teorija *topoi*, ki je ustrezno poimenovana, ker gre tukaj dejansko za mesto biti.

To teorijo sta v štiridesetih letih zasnovala Eilenberg in MacLane na podlagi notranjih potreb moderne algebraične geometrije.¹¹ S tem je izpolnjen prvi pogoj. V okviru koncepta *topos* je razvila mišljenje o tem, kakšen univerzum je primeren – ali možen – za to, da bi bilo mogoče v njem lokalizirati poljubno matematično situacijo. Logična dimenzija te prezentacije univerzuma je slednjemu popolnoma imanentna. Daje se kot značilnost univerzuma, ki jo je mogoče univerzumu pripisati matematično, in ne kot jezikovna in formalna zunanost. S tem je izpolnjen drugi pogoj.

Nič bolj kot v prejšnjih poglavjih tudi tukaj ne gre za to, da bi se tu lotili tehničnih podrobnosti tega, kar danes ponavadi imenujejo kategorialna prezentacija logike ali teorija elementarnih *topoi*. Omejil se bom samo na tri njene poteze, ki ustrezajo tukaj načetim filozofskim vprašanjem.

1. Teorija *topoi* je opisna, in ne dejansko aksiomatična. Klasični aksiomi

¹¹ S. Eilenberg in S. Mac Lane, »General Theory of Natural Equivalences,« v *Transactions of the American Mathematical Society*, 58, 1945.

teorije množic fiksirajo netotalizabilni univerzum mišljenja čistega množstva. Rekli bomo, da je teorija množic ontološka odločitev. Teorija *topoi* na podlagi povsem minimalnega koncepta relacije nasploh definira pogoje, pod katerimi je za mišljenje dopustno govoriti o univerzumu in potemtakem o lokalizaciji neke situacije biti. Če sledimo leibnizovski metafori: teorija množic razsvetli posebni univerzum, kjer je tisto, kar je, mišljeno v skladu s svojim čistim »je« [»il y a«]. Teorija *topoi* opiše možne univerzume in pravila njihove možnosti. Je nekakšen pregled možnih univerzumov, ki so za Leibniza vsebovani v Božjem razumu. Zato teorija *topoi* ni matematika biti, temveč matematična logika.

2. Čisto logični operatorji se v *toposu* ne prezentirajo kot jezikovne forme. Ti operatorji so konstituenti univerzuma, ki se formalno v ničemer ne razlikujejo od drugih konstituentov. Rekel sem, da je kategorija in torej *topos* definirana oziroma definiran na podlagi popolnoma splošnega in elementarnega pojma: namreč usmerjene relacije nekega objekta *a* proti objektu *b*, relacije, ki se imenuje vektor ali morfizem. V *toposu* negacija, konjunkcija, disjunkcija, implikacija, univerzalni in eksistenčni kvantifikator niso nič drugega kot vektorji, katerih definicijo podamo. Sama resnica je zgolj vektor *topos*, vektor-resnica. Tudi logika ni nič drugega kot posebna moč lokalizacije, ki je imanentna temu ali onemu možnemu univerzumu.

3. Teorija *topoi* pojasni pluralnost možnih logik. Ta točka je ključna. Če je lokalni pojav biti dejansko netranzitiven v razmerju do svoje biti, ni nobene razloga za to, da bi bila logika, ki je mišljenje pojava, enotna. Forma vezi pojava, ki je manifestacija tega tu tu-biti, je tudi sama množstvena. Teorija *topoi* na podlagi matematičnosti možnih univerzumov omogoča izčrpno razumevanje tega, kje in kako se kaže logična spremenljivost, ki je tudi kontingentna spremenljivost pojava, glede na strogo in nujno enoznačnost biti-mnoštva. Tako na primer lahko obstajajo klasični *topoi*, ki od znotraj potrdijo izključitev tretjega ali ekvivalenco dvojne negacije in afirmacije; in lahko obstajajo neklasični *topoi*, ki teh dveh načel ne potrdijo.

Zaradi teh in še veliko drugih razlogov, ki jih lahko pojasni samo matematično dosledna konstrukcija koncepta *topos*, lahko zatrdimo, da je ta teorija kot takšna matematična logika. Se pravi, da je znotraj ontologije znanost o pojavu; znanost o tem, kaj pomeni, da je vsaka resnica o biti nepreklicno lokalna resnica.

Sicer pa teorija *topoi* kulminira v čudovitih teoremih o lokalnem in globalnem. Izdela nekakšno geometrijo resnice, pri čemer daje konceptu lokalne resnice popolnoma racionalen smisel. V njej lahko, če smem tako reči, povsem teoremsko razberemo, da je znanost o pojavu v tem lomišču, kot ga

povzroči mesto s tem, da tu določa resnico, hkrati tudi znanost o biti kot biti.

Tako je izpolnjena Aristotelova želja, da naj bo logika ontološko predpisana. Toda ne na podlagi večznačnosti biti, temveč nasprotno, na podlagi njene enoznačnosti. Kar filozofiji pod pogojem matematike nalaga, da ponovno premisli bit v skladu s tistim, kar je v mojih očeh njen sodobni program: razumeti, kako je mogoče, da je poljubna situacija biti hkrati čista mnogoterost na robu nekonsistence ter notranja in trdna vez njenega pojava.

Samo tedaj vemo, zakaj se takrat, ko se neka novost pokaže, ko se zdi, da bit pred našimi očmi premesti svojo konfiguracijo, to vedno zgodi kot umanjkanja pojava, v lokalnem sesutju njegove konsistence in torej v začetni ukinitvi vsake logike. Kajti tedaj pride na površino, premeščajoč ali preklicujoč logiko mesta, sama bit v svoji nevarni in ustvarjalni nekonsistenci ali v svoji praznini, ki je brez-mestnost vsakega mesta.

Prav to imenujem dogodek. Dogodek se skratka – za mišljenje – umešča v notranji sklep, ki povezuje matematiko in matematično logiko. Dogodek nastopi, ko logika pojava ni več sposobna lokalizirati biti-mnoštva, ki ga zadržuje. Tedaj smo, kot bi rekel Mallarmé, v bližini tiste nedoločnosti, kjer se razpusti vsa realnost. A smo tudi tam, kjer je mogoče, da vznikne – naj je še tako daleč kot zlitje mesta [*endroit*] z onstranom, se pravi, v nastopu drugega logičnega mesta – blesteče in hladno Ozvezdje.

Prevedel Samo Tomšič, redakcija prevoda in opombe JŠR